

Advies valideringscommissie bij het voorstel van eindtermen, eindtermen basisgeletterdheid en uitbreidingsdoelen Nederlands eerste graad secundair onderwijs

Het decreet van 17 januari 2018 tot wijziging van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 en de Codex secundair onderwijs wat onderwijsdoelen betreft, en tot wijziging van de decreten rechtspositie onderwijspersoneel bepaalt dat de valideringscommissie de evalueerbaarheid, de consistentie en de coherentie van de onderwijsdoelen bepaalt. De valideringscommissie werkte een beoordelingskader uit dat deze drie criteria operationaliseert in indicatoren. Dit beoordelingskader is als bijlage bij het advies gevoegd. De valideringscommissie spreekt zich enkel uit over de criteria opgenomen in bovenvermeld decreet. Zij doet er geen uitspraak over of de beoogde inhoud en het niveau van de eindtermen voldoende ambitieus en geschikt zijn voor de doelgroep.

Onderstaande betreft de eindtermen, eindtermen basisgeletterdheid en uitbreidingsdoelen Nederlandse voor de eerste graad secundair onderwijs die ontwikkeld zijn in 2018 en in werking zullen treden op 1 september 2019.

A. Evalueerbaarheid en consistentie

1. Globale opmerkingen

De valideringscommissie apprecieert de vermelding van een cognitief, affectief en psychomotorisch **beheersingsniveau** in de eindtermen. Zonder de systematiek met de beheersingsniveaus die nu gehanteerd wordt binnen de cognitieve dimensie komt de evalueerbaarheid van de eindtermen in het gedrang. Dat naast de cognitieve dimensie ook de affectieve en psychomotorische dimensie opgenomen worden indien van toepassing, geeft het juiste signaal over de opdracht van onderwijs die verder reikt dan het louter cognitieve. De gehanteerde systematiek bevordert het inzicht en de hanteerbaarheid. De valideringscommissie begrijpt dat de affectieve dimensie als na te streven aangeduid wordt, maar vraagt om duidelijk te vermelden dat dit statuut enkel voor deze dimensie geldt. De eindtermen zelf, met uitzondering van de attitudinale, zijn te bereiken.

De **omvang** van de eindtermen verschilt naargelang de set. Sommige eindtermen zijn minder omvattend, andere meer omvattend. Wanneer de eindtermen voldoende concreet en evalueerbaar zijn, vormt het verschil in omvang geen probleem. Wel is het belangrijk om voldoende duidelijk te stellen dat het aantal eindtermen in een set niet in verhouding staat tot de benodigde onderwijstijd om ze te realiseren.

De valideringscommissie verwacht dat voor elke eindterm de vereiste mate van **autonomie** waarmee de leerlingen de eindterm moet kunnen realiseren duidelijk is. Wanneer geen verduidelijking opgenomen is, zoals 'zelfstandig', 'aan de hand van richtlijnen', 'met een stappenplan', wordt het gissen voor de gebruikers van de eindtermen wat de ontwikkelcommissies precies bedoelden. De valideringscommissie stelt vast dat niet alle ontwikkelcommissies hier op eenzelfde manier mee zijn omgegaan. Dergelijke interpretatiemarge wordt best weggewerkt. Mits toevoeging van de autonomie kunnen veel eindtermen onmiddellijk gevalideerd worden.

Een element van **systematiek** is de formulering van de procedurele kennis. Het valt op dat er tussen de sets van eindtermen voor de verschillende sleutelcompetenties nog verschillen zijn in de manier waarop de procedurele kennis omschreven wordt: aan de hand van ‘methoden, strategieën, technieken, principes’, aan de hand van een werkwoord,... In de finale controle van de sets van eindtermen zou het goed zijn om in de mate van het mogelijke ook hier eenvormigheid te beogen. De valideringscommissie stelt een verschillend concreetheidsniveau in de eindtermen vast, vooral wat betreft de kenniselementen. Ze erkent dat dit te maken heeft met de systematiek die is gegroeid naarmate de ontwikkelcommissies en de valideringscommissie vorderden, wat eigen is aan de opstart van een proces.

2. Specifieke opmerkingen per sleutelcompetentie

Leercompetentie met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken
Door onduidelijkheid over de verwachte **autonomie** waarmee een aantal eindtermen moeten worden gerealiseerd zijn deze niet evalueerbaar: eindtermen 1.2, 1.3, 1.4 en 1.12. (criterium evalueerbaarheid)

De eindtermen voor de leercompetentie zijn transversaal, wat maakt dat de invulling ervan grotendeels bepaald wordt door de inhoudelijke eindtermen waarmee ze gecombineerd worden. Om die reden zijn ze begrijpelijk algemener geformuleerd dan de inhoudelijke eindtermen. Toch zijn bepaalde afbakeningen noodzakelijk om de verwachte complexiteit of reikwijdte van de eindterm af te bakenen. In eindterm 1.9 is een **afbakening** van ‘probleem’ noodzakelijk. (criterium evalueerbaarheid)

De **kennis** geëxpliciteerd bij de eindtermen is overwegend voldoende duidelijk en omvattend met uitzondering van eindtermen 1.1 en 1.13. Eindterm 1.1 veronderstelt ook conceptuele kennis over leren. Deze kennis is noodzakelijk om het belang van opdrachten voor zichzelf als lerende te beoordelen, maar is momenteel niet opgenomen. Voor de realisatie van eindterm 1.13 is het niet duidelijk waarom de leerlingen procedurele kennis van technieken om out of the box te denken nodig hebben. (criterium evalueerbaarheid)

Wat de aanduiding van de **beheersingsniveaus** betreft, merkt de valideringscommissie een inconsistentie op tussen de bedoeling van eindterm 1.15, namelijk een reden of verklaring kunnen geven voor de sterktes en zwaktes van het eigen leerresultaat en -proces en het vermelde beheersingsniveau ‘begrijpen’. Het werkwoord ‘verklaren’ kan voor verwarring zorgen. Taxonomisch wordt ‘verklaren’ in de betekenis van ‘informatie begrijpen en kunnen toelichten’ geassocieerd met niveau ‘begrijpen’. Volgens de inschatting van de valideringscommissie wordt dit niet bedoeld met ‘verklaren’ in eindterm 1.15. Naar analogie met eindterm 1.14 en 1.16 kan beter gekozen worden voor een ander, meer passend werkwoord dat taxonomisch aansluit bij het niveau ‘evalueren’. (criterium evalueerbaarheid)

Eindterm 1.18 vraagt een **herformulering**. De eindterm is niet duidelijk en daardoor niet evalueerbaar. (criterium evalueerbaarheid)

Vergeleken met de sets eindtermen basisgeletterdheid voor de andere sleutelcompetenties ontbreekt een **functionele context** in de eindtermen **basisgeletterdheid** voor de Leercompetentie met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken. De geselecteerde

eindtermen basisgeletterdheid zijn relevant, maar in de afbakening kan het functionele meer zichtbaar gemaakt worden. (criterium consistentie)

Suggesties en taalcorrecties

- Eindterm 1.8.: 'l-cloud' is specifiek voor Apple, beter neutraal voorbeeld gebruiken
- Eindterm 1.13: verworven informatie → 'tijdens het onderzoek verworven informatie'
- Eindterm 1.14: het leerproces en -resultaat → hun leerproces en -resultaat
- Eindterm 1.15: het leerresultaat en het doorlopen leerproces → hun leerresultaat en hun doorlopen leerproces

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd: eindtermen 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.9, 1.12, 1.13, 1.15 en 1.18, BG 1.1, BG 1.2, BG 1.3, BG 1.4.

Digitale competentie en mediawijsheid

De reikwijdte van eindterm 2.3. is onvoldoende duidelijk. Door in de **afbakening** meer precies aan te geven welke aspecten van de communicatie tussen informatieverwerkende systemen het gaat, zal de eindterm aan duidelijkheid winnen. De term 'toepassingen' is niet duidelijk interpreteerbaar. Dit geldt ook voor de eindterm basisgeletterdheid 2.3. (criterium evalueerbaarheid)

Vergeleken met de sets eindtermen basisgeletterdheid voor de andere sleutelcompetenties ontbreekt een **functionele context** in de eindtermen basisgeletterdheid voor de Digitale competentie en mediawijsheid. De geselecteerde eindtermen basisgeletterdheid zijn relevant, maar in de afbakening kan het functionele meer zichtbaar gemaakt worden. (criterium consistentie)

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd: eindterm 2.3, BG 2.1, BG 2.2, BG 2.3, BG 2.4, BG 2.5, BG 2.6.

Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties

Door onduidelijkheid over de verwachte **autonomie** waarmee een aantal eindtermen moeten worden gerealiseerd zijn deze niet evalueerbaar. Dit is het geval voor eindtermen 3.1 en 3.3. (criterium evalueerbaarheid)

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd: eindtermen 3.1 en 3.3.

Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven

De **begrippen duurzame ontwikkeling en duurzaamheidskwesitie** worden door elkaar gebruikt in de verschillende sets van eindtermen. In eindterm 4.11 gaat het bijvoorbeeld over duurzaamheidskwesities, in eindterm 4.12 over duurzame ontwikkeling. Het zou goed zijn om het consistent gebruik van beide begrippen en het verschil in betekenis tussen beide begrippen nogmaals te controleren. (criterium consistentie)

Daarbij aansluitend blijft eindterm 4.11 beperkt tot het toelichten van de complexiteit en verwevenheid van duurzaamheidskwesties. Parallel met andere einddoelen binnen deze set van eindtermen zou geopteerd kunnen worden voor een extra, **attitudinaal doel** dat focust op zelf duurzaam handelen. (criterium consistentie)

Wat de **contextafbakening** betreft, werd eindterm 4.14 (A- + B-stroom) beperkt tot wijzen van vertegenwoordiging, deelname aan macht en democratische besluitvorming die relevant zijn voor de eigen leefwereld. In de illustratieve duiding van 'relevant voor eigen leefwereld' zou ook 'op niveau van de wereld' toegevoegd kunnen worden. De link met de actualiteit die in de contextafbakening van eindterm 4.14 (A- + B-stroom) opgenomen is, zou ook toegevoegd kunnen worden aan de contextomschrijving van eindterm 4.16 (A- + B-stroom). (criterium consistentie)

Bij de eindtermen 4.3 en 4.5 komt de **affectieve dimensie** (voorkeur tonen voor...) niet overeen met het handelingswerkwoord dat een gedrag uitdrukt. De affectieve dimensie m.b.t. 'handelen' zou hier beter bij aansluiten. (criterium consistentie)

Suggesties en taalcorrecties

A- stroom

- Eindterm 4.7: strategieën om de eigen mening te onderbouwen → strategieën om een eigen mening te onderbouwen
- Eindterm 4.14: die relevant zijn voor de eigen leefwereld → voor zover deze relevant zijn voor hun eigen leefwereld
- Eindterm 4.17: en sociale rechtvaardigheid → en voor sociale rechtvaardigheid
- Eindterm 4.17: relevant voor de eigen leefwereld → voor zover het relevant is voor hun eigen leefwereld

B-stroom

- Eindterm 4.7: strategieën om de eigen mening te onderbouwen → strategieën om een eigen mening te onderbouwen
- Eindterm 4.14: lichten participatie en democratische besluitvorming toe die relevant zijn voor de eigen leefwereld → lichten participatieve en democratische besluitvorming toe voor zover deze relevant is voor hun eigen leefwereld
- Eindterm 4.17: en sociale rechtvaardigheid → en voor sociale rechtvaardigheid
- Eindterm 4.17: relevant voor de eigen leefwereld → voor zover het relevant is voor hun eigen leefwereld

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd: eindtermen 4.3 en 4.5.

Sociaal-relatieve competenties

Bij de eindtermen 5.3, 5.4 en 5.5 komt de **affectieve dimensie** (voorkeur tonen voor...) niet overeen met het handelingswerkwoord dat een gedrag uitdrukt. De affectieve dimensie m.b.t. 'handelen' zou hier beter bij aansluiten. (criterium consistentie)

Suggesties en taalcorrecties

- Eindterm 5.5: herformulering procedurele kennis: 'Methoden om in overleg taken te verdelen en te plannen'

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd: eindtermen 5.3, 5.4 en 5.5.

Zelfbewustzijn en zelfexpressie, zelfsturing en wendbaarheid

/

Competenties op het vlak van lichamelijk(e), geestelijk(e) en emotioneel(e) bewustzijn/gezondheid

Door onduidelijkheid over de verwachte **autonomie** waarmee een aantal eindtermen moeten worden gerealiseerd zijn deze niet evalueerbaar. Het gaat om eindtermen 7.15 en 7.16. (criterium evalueerbaarheid)

De **procedurele kennis** voor eindterm 7.9 is niet voldoende concreet gespecificeerd waardoor de eindterm niet eenduidig te interpreteren is met het oog op evalueerbaarheid. (criterium evalueerbaarheid)

De **afbakening** 'om plezier te beleven' in eindterm 7.11 beperkt de eindterm zodanig dat de evalueerbaarheid ervan bemoeilijkt wordt. Verder vraagt de valideringscommissie om voor de eindtermen 7.4 en 7.5 de context verder af te bakenen, bijvoorbeeld door het EHBO-kader te vermelden en specifiek voor eindterm 7.5 'hulpdiensten in noodsituaties' toe te voegen. Ook voor eindterm 7.8 zou de context verder kunnen worden afgebakend, bijvoorbeeld door 'wettelijk kader' en andere specifieke context toe te voegen. (criterium evalueerbaarheid)

Voor eindtermen 7.15 en 7.16 moet een consistentiecheck worden uitgevoerd op de **metacognitieve kennis**. Voor eindterm 7.17 merkt de valideringscommissie op dat er een inconsistent gebruik is van de termen emoties en gevoelens in vergelijking met andere eindtermen binnen andere sleutelcompetenties. (criterium consistentie)

Wat de aanduiding van de **beheersingsniveaus** betreft, merkt de valideringscommissie een inconsistentie op tussen het beheersingsniveau en het geheel van de eindterm (eindtermen 7.15 en 7.16), maar ook in vergelijking met eindtermen binnen andere sleutelcompetenties die een soortgelijke competentie vragen (eindtermen 10.11 en 11.10 en eindtermen 8.2, 8.5 en 8.6). De inschatting van de valideringscommissie is dat het beheersingsniveau voor deze eindtermen op beheersingsniveau 'analyseren' zit, eventueel in een afgebakende context. Indien het handelingswerkwoord wordt aangepast, heeft dit ook gevolgen voor de affectieve dimensie. (criterium consistentie)

Bij de eindterm 7.1 zit geen **affectieve dimensie**, bij eindterm 7.7 wel, terwijl het handelingswerkwoord hetzelfde is. Bij eindterm 7.2 komt de affectieve dimensie (voorkeur tonen voor...) niet overeen met het handelingswerkwoord dat een gedrag uitdrukt. De affectieve dimensie m.b.t. 'handelen' zou hier beter bij aansluiten. Verder staat er bij 7.10 een eindterm een affectieve dimensie, waarvan de valideringscommissie zich afvraagt of die functioneel is voor deze eindterm. (criterium consistentie)

Suggesties en taalcorrecties

- Eindterm 7.2: suggestie herformulering eindterm: 'vanuit inzicht in mogelijke risicofactoren en het belang van preventie'
- Eindterm 7.3: herformulering eindterm: 'technieken voor een correcte lichaamshouding en ergonomische technieken toe'
- Eindterm 7.8: herformulering: 'Seksueel en relationeel gedrag vanuit zelfrespect, toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid'
- Eindterm 7.10: suggestie: de haakjes rond 'basis' in eindterm schrappen (omdat het al vermeld staat in de afbakening)
- Eindterm 7.16: Taal: gevolgen van de gebeurtenis

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd: eindtermen 7.2, 7.9, 7.11, 7.15 en 7.16.

Cultureel bewustzijn en culturele expressie

Door onduidelijkheid over de verwachte **autonomie** waarmee een aantal eindtermen moeten worden gerealiseerd zijn deze niet evalueerbaar. Het gaat om de eindtermen 8.2 en 8.10. (criterium evalueerbaarheid)

De **kennis** is voor een aantal eindtermen niet voldoende concreet gespecificeerd waardoor de eindtermen niet eenduidig te interpreteren zijn met het oog op evalueerbaarheid. Het gaat om de eindtermen 8.2, 8.5 en 8.6. (criterium evalueerbaarheid)

Voor eindterm 8.8 suggereert de valideringscommissie een **herformulering** die de evalueerbaarheid van de eindterm versterkt. (criterium evalueerbaarheid)

Wat de aanduiding van de **beheersingsniveaus** betreft, merkt de valideringscommissie een inconsistentie op tussen het beheersingsniveau en het geheel van de eindterm (eindtermen 8.2, 8.5 en 8.6), maar ook in vergelijking met eindtermen binnen andere sleutelcompetenties die een soortgelijke competentie vragen (eindtermen 10.11, 11.10 en eindtermen 7.15 en 7.16). De inschatting van de valideringscommissie is dat het beheersingsniveau voor deze eindtermen op beheersingsniveau 'analyseren' zit, eventueel in een afgebakende context. Voor eindterm 8.10 komt het beheersingsniveau niet overeen met het geheel van de eindterm. De valideringscommissie veronderstelt dat het hier om het beheersingsniveau 'evalueren' gaat, eventueel in een afgebakende context. (criterium consistentie)

Verder merkt de valideringscommissie op dat de **affectieve dimensie** voor eindterm 8.7 veel ambitieuzer is dan de affectieve dimensie voor de andere eindtermen die betrekking hebben op onderdelen van het artistiek creatieproces (eindtermen 8.7 t.e.m. 8.9). (criterium consistentie)

Suggesties en taalcorrecties

- Eindtermen 8.1: Schrappen van procedurele kennis want overbodig in functie van begrijpen

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd: eindtermen 8.2, 8.5, 8.6, 8.7, 8.10.

Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie

Door onduidelijkheid over de verwachte **autonomie** waarmee een aantal eindtermen moeten worden gerealiseerd zijn deze niet evalueerbaar. Het gaat om eindterm 9.46. (criterium evalueerbaarheid)

In de uitgangspunten bij deze sleutelcompetentie is opgenomen dat wanneer de leerlingen geen gebruik mogen maken van ICT het niet de bedoeling mag zijn om ellenlange complexe rekensituaties te veroorzaken. Gezien het statuut van de uitgangspunten, ziet de valideringscommissie dit graag expliciet en meer afdwingbaar opgenomen in de **context** bij de eindtermen 9.1 (A-stroom) en 9.2 (A-stroom). (criterium evalueerbaarheid)

Daarnaast is in eindterm 9.17 (A-stroom) volledige vrijheid gelaten wat de verwachte redeneringen of argumentaties betreft. Op die manier kan een grote differentiatie ontstaan in de evaluatie. Deze differentiatie is zowel inhoudelijk reëel, maar ook op vlak van het aantal wiskundige redeneringen dat verwacht wordt. Hierin een **afbakening** voorzien, verduidelijkt de reikwijdte van deze eindterm. Daarnaast is het **beheersingsniveau** van deze eindterm niet consistent met het beheersingsniveau van andere eindtermen m.b.t. argumenteren, een argumentatie geven. Het beheersingsniveau is 'evalueren' in plaats van 'analyseren'. (criterium evalueerbaarheid)

Wat de duidelijkheid en volledigheid van de opgenomen **kennis** betreft, zijn er nog een beperkt aantal opmerkingen.. In de kennis bij eindterm 9.18 (A-stroom) zijn 'element' en 'geen element' opgenomen als symbool. Waarom is deze keuze niet doorgetrokken voor 'deelverzameling' en 'geen deelverzameling'? Het symbool voor 'geen deelverzameling' kan beter toegevoegd worden in de feitenkennis. Ook in eindterm 9.43 (A-stroom) kan procedurele kennis van het gebruik van symbolen van de grootheden en (SI-) eenheden voor kracht, volume en energie naar analogie met de feitenkennis van deze symbolen toegevoegd worden. Hetzelfde geldt voor de eenheden volume en energie in eindterm 9.27 (B-stroom). Is conceptuele kennis van kruisende rechten niet noodzakelijk in eindterm 9.3 (B-stroom) om onder andere ruimtefiguren in perspectief te kunnen herkennen? Omwille van de belangrijke link met de wetenschappelijke competentie kunnen in de kennis van eindterm 9.34 (A-stroom) en 9.19 (B-stroom) best ook fysische eigenschappen zoals dichtheid opgenomen worden. De kennis bij eindterm 9.42 (A-stroom) en 9.26 (B-stroom) tenslotte is voldoende concreet wat de soort meetinstrumenten en -methoden betreft, maar blijft vaag over de hulpmiddelen. Graag hulpmiddelen, al dan niet illustratief, verduidelijken waarbij naast hulpmiddelen voor metingen ook voorbeelden opgenomen worden in functie van experiment, observatie en terreinstudie. (criterium evalueerbaarheid)

De **afbakening** bij eindterm 9.24 (A-stroom) is onvoldoende ondersteunend voor de realisatie van de eindterm. Versnelling is niet opgenomen in de afbakening, maar de leerling heeft wel toegepaste kennis hiervan nodig in functie van het bereiken van de eindterm. De vermelding van 'vector' bij de kennis betekent bovendien dat de verandering van de richting van de snelheidsvector als versnelling moet worden gezien. De valideringscommissie stelt vast dat de afgebakende kennis onvoldoende is voor de afbakening van de eindterm en stelt voor om de eindterm daarom op te splitsen in een afzonderlijke eindterm voor kracht en een afzonderlijke eindterm voor snelheid. Snelheid kan aan verschillende andere eindtermen voor wiskundige, wetenschappelijke en technologische competenties opgehangen worden. Aanvullend bij deze eindterm moet de omschrijving van de soorten krachten herbekeken worden: zwaartekracht en wrijvingskracht vormen een onderdeel van mechanische kracht. (criterium evalueerbaarheid)

De valideringscommissie onderschrijft het belang van eindterm 9.32 (A-stroom) maar uit haar bezorgdheid dat deze eindterm verkeerd **geïnterpreteerd** kan worden. Dit hangt samen met de tegenstelling tussen evolutieleer en creationisme. Deze opmerking geldt ook voor eindterm 9.17 van de B-stroom. (criterium evalueerbaarheid)

De toevoeging van 'maatschappelijk' is niet consistent met de andere sets eindtermen **basisgeletterdheid**. Bovendien is de toevoeging van 'maatschappelijk' niet voor elke eindterm basisgeletterdheid relevant. Om die redenen kan 'maatschappelijk functionele contexten' beter gewijzigd worden naar 'functionele contexten'. (criterium consistentie)

De eindtermen basisgeletterdheid zijn duidelijk en omvattend geformuleerd. Enkel bij eindtermen BG 1.3. en BG 1.4. zijn er nog beperkte opmerkingen. Eindterm BG 1.3 focust in de **kennis** op courante eenheden. Naast de opgenomen eenheden zijn ook deciliter en decimeter relevant en kunnen best toegevoegd worden. Daarnaast is het in deze eindterm onvoldoende duidelijk of omzettingen ook bedoeld zijn. In eindterm BG 1.4. lijkt het verwachte **beheersingsniveau** eerder begrijpen dan onthouden. Kan dit nog uitgeklaard worden? (criterium evalueerbaarheid)

Eindterm BG 1.7. ten slotte verwacht dat leerlingen informatie kunnen halen uit staafdiagrammen, cirkeldiagrammen en lijndiagrammen. Cirkeldiagrammen en lijndiagrammen maken echter geen onderdeel uit van de eindtermen voor de wiskundige, wetenschappelijke en technologische competenties voor de A- en B-stroom. Het is dan ook logisch deze op te nemen in de **afbakening** van de eindterm m.b.t. het uitvoeren van een beschrijvend statistisch onderzoek. (criterium consistentie)

Suggesties en taalcorrecties

A-stroom

- Eindterm 9.15: linker- en rechter lid → linker- en rechterlid
- Eindterm 9.16: gemiddelde → rekenkundig gemiddelde
- Eindterm 9.16: absolute frequentietabel → frequentietabel met absolute frequenties
- Eindterm 9.17: over transformaties, over driehoeken en vierhoeken → van transformaties, van driehoeken en vierhoeken
- Eindterm 9.26: microgolven → microgolf straling
- Eindterm 9.31: '... die hierbij plaatsvinden in de plant' → deze toevoeging is niet nodig; indien ze toch behouden wordt is het beter om de formulering te wijzigen naar '... die erbij plaatsvinden in de plant'
- Eindterm 9.31: autotrofe en heterotrofe organismen → autotrofe versus heterotrofe organismen (het onderscheid tussen beide lijkt belangrijk, niet het oplist van autotrofe en heterotrofe organismen)
- Eindterm 9.32: '... dan een ander organisme zal ...' → '... dan andere organismen zullen ...' (consequent meervoudsvorm gebruiken)
- Eindterm 9.39: hulpmiddelen (zoals ...) → hulpmiddelen zoals ...
- Eindterm 9.42: meetmethoden voor lengte, massa,... → meetmethoden voor de bepaling van lengte, massa, ...
- Eindterm 9.43: STEM contexten → STEM-contexten
- Eindterm 9.43: Herleiding van eenheden → herleiding van courante eenheden
- Eindterm 9.45: Zelf gemaakte modellen → zelf ontwikkelde modellen
- Eindterm 9.47: toepassen van wiskundige, wetenschappelijke of technische principes om deelprobleem op te lossen → ... om een deelprobleem / om deelproblemen ...
- Eindterm 9.49: natuurwetenschappelijk → natuurwetenschappelijke

B-stroom

- Eindterm 9.1: handig rekenen → strategieën om handig te rekenen
- Eindterm 9.1: in toepassingsituaties → in functionele contexten
- Eindterm 9.7: verhoudingen → wiskundige verhoudingen
- Eindterm 9.8: gemiddelde → rekenkundig gemiddelde
- Eindterm 9.8: absolute frequentietabel → tabel met absolute frequenties
- Eindterm 9.23: hulpmiddelen (zoals ...) → hulpmiddelen zoals ...
- Eindterm 9.26: meetmethoden voor lengte, massa,... → meetmethoden voor de bepaling van lengte, massa, ...
- Eindterm 9.27: STEM contexten → STEM-contexten
- Eindterm 9.27: in de eenheid en verandering in het maatgetal → in een courante eenheid en verandering in een maatgetal

Eindtermen basisgeletterdheid

- Eindterm BG 1.1: tot 2 cijfers na de komma → met maximaal 2 cijfers na de komma
- Eindterm BG 1.1: handig rekenen → strategieën om handig te rekenen
- Eindterm BG 1.6: verhoudingen → wiskundige verhoudingen

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd:

- A-stroom: eindtermen 9.1, 9.2, 9.16, 9.17, 9.18, 9.24, 9.32, 9.34, 9.42, 9.43 en 9.46.
- B-stroom: eindtermen 9.8, 9.17, 9.19, 9.26 en 9.27.
- Basisgeletterdheid: alle eindtermen.

Competenties in het Nederlands

De **concreetheid van de kennis en consistentie in de afbakening van de kennis** binnen de eindtermen voor de sleutelcompetentie 'competenties in het Nederlands' én in vergelijking met de eindtermen voor de sleutelcompetentie 'competenties in andere talen' is voor een aantal eindtermen niet voldoende (eindtermen 10.1(A-stroom) t.e.m. 10.4(A-stroom) en eindterm 10.11(A-stroom) en eindtermen 10.1(B-stroom) t.e.m. 10.3(B-stroom) en eindterm 10.10(B-stroom)). Voor eindtermen 10.1(A-stroom) t.e.m. 10.4(A-stroom) en eindtermen 10.1(B-stroom) t.e.m. 10.3(B-stroom) gaat het om de opsomming van de structuuraanduiders, die nu enkel in de uitgangspunten staat, en het achterhalen van de betekenis via strategieën zoals de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit context en via taalverwantschap, zoals opgesomd in 'competenties in andere talen'. Bij eindtermen 10.1(A-stroom) t.e.m. 10.4(A-stroom) en eindtermen 10.1(B-stroom) t.e.m. 10.3(B-stroom) ontbreekt een essentiële strategie bij de kennis, noodzakelijk om de eindterm te realiseren, namelijk 'de gedachtegang volgen'. Bij eindterm 10.4(A-stroom) ontbreken de tekstkenmerken voor de teksten die geproduceerd worden. Bij eindtermen 10.11(A-stroom) en 10.10(B-stroom) ontbreken de kennis en de tekstkenmerken voor de te lezen en beluisteren teksten en voor de teksten die geproduceerd worden. Verder vraagt de valideringscommissie om eindtermen 10.5(A-stroom), 10.9(A-stroom) 10.10 (A-stroom), 10.4(B-stroom) en ET 10.8(B-stroom) voor wat betreft de omschrijving taalgedragsconventies na te kijken op consistentie met de formulering binnen 'competenties in andere talen' (eindterm 11.5 van de A- en B-stroom). Voor eindtermen 10.7(A-stroom) en 10.6(B-stroom) vraagt de valideringscommissie om 'de betekenis

achterhalen via strategieën' te vergelijken met de omschrijving hiervan binnen 'competenties in andere talen' in functie van consistentie. (criterium consistentie en criterium evalueerbaarheid)

Wat de aanduiding van de **beheersingsniveaus** betreft, merkt de valideringscommissie een inconsistentie op tussen het beheersingsniveau bij het handelingswerkwoord 'verwoorden van gedachten en gevoelens' in eindtermen 10.11(A-stroom) en 10.10(B-stroom) (idem voor eindterm 11.10(A-stroom)) en het beheersingsniveau bij het handelingswerkwoord 'uitdrukken van gedachten en emoties' bij eindterm 8.5 (zie ook eindtermen 7.15 en 7.16). De inschatting van de valideringscommissie is dat het beheersingsniveau voor deze eindtermen op het beheersingsniveau 'analyseren' zit. De valideringscommissie merkt verder een inconsistentie op voor wat betreft de formulering van de eindterm (eindterm 10.10 A-stroom) onder funderend doel 'inzicht hebben in taal, in het bijzonder het Nederlands, als exponent en deel van een cultuur en een maatschappij'. Bij de sleutelcompetentie 'competenties in het Nederlands' ontbreekt het element 'cultuur'. (criterium consistentie)

Voor de **basisgeletterdheid** is de concreetheid van de kennis bij eindterm BG 10.2 niet voldoende om tot een eenduidige interpretatie van de eindterm te komen. Er ontbreken kenniselementen die op basis van de tekstkenmerken wel verwacht worden, zoals kennis m.b.t. tekststructuur en samenhang. Verder is de formulering van het tekstkenmerk 'Uitspraak, woordkeuze, zinsbouw, spelling, register en lichaamstaal staan het overbrengen van de boodschap niet in de weg' in eindterm BG 10.2 onduidelijk en voor meerdere interpretaties vatbaar. Ook voor dit tekstkenmerk verwacht de valideringscommissie kenniselementen. (criterium evalueerbaarheid) Verder geldt voor alle eindtermen basisgeletterdheid dezelfde opmerking over consistentie als voor de A- en B-stroom. (criterium consistentie)

Voor alle **uitbreidingsdoelen** gelden dezelfde opmerking over consistentie als voor de A- en B-stroom. Voor de uitbreidingsdoelen vraagt de valideringscommissie zich af of de verschillen in de eindtermen of de afbakening ervan met die voor de A-stroom toelaten om het verschil in niveau van elkaar te onderscheiden. (criterium consistentie)

Suggesties en taalcorrecties

A-stroom

- Eindtermen 10.1(A-stroom) t.e.m. 10.4(A-stroom): 'Voornamelijk frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, Standaardnederlands' --> slaat 'voornamelijk' op alle drie de elementen?
- Eindterm 10.8(A-stroom): vraag naar structurering kennis binnen 'feitenkennis' en binnen 'conceptuele kennis: vb. zinsleer en woordleer groeperen (zie advieslijst)
- Eindterm 10.10(A-stroom): suggestie ter toevoeging van ET met element 'cultuur', zoals ook voor 'competenties in andere talen'
- Eindterm 10.12(A-stroom): suggestie: toevoegen van 'luisteren' vb. staan open voor plezier in lezen en beluisteren van teksten

B-stroom

- Eindtermen 10.1(B-stroom) t.e.m. 10.3(B-stroom): 'Voornamelijk frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, Standaardnederlands' --> slaat 'voornamelijk' op alle drie de elementen?
- Eindterm 10.7(B-stroom): vraag naar structurering kennis binnen 'feitenkennis' en binnen 'conceptuele kennis: vb. zinsleer en woordleer groeperen (zie advieslijst)

- Eindterm 10.9(B-stroom): suggestie ter toevoeging van ET met element 'cultuur', zoals ook voor 'competenties in andere talen'
- Eindterm 10.11(B-stroom): suggestie: toevoegen van 'luisteren' vb. staan open voor plezier in lezen en beluisteren van teksten

Basisgeletterdheid

- Eindterm BG 10.3: herformuleren in functie van consistentie met de andere ET Nederlands A- en B-stroom: 'de betekenis achterhalen via strategieën zoals taalverwantschap en context' zie voor de juiste omschrijving 'competenties in andere talen'

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd:

- A-stroom: eindtermen 10.1, 10.2, 10.3, 10.4, 10.9 en 10.11.
- B-stroom: eindtermen 10.1, 10.2 en 10.3.
- Basisgeletterdheid: alle eindtermen.
- Uitbreidingsdoelen A-stroom: 10.1, 10.2, 10.3, 10.4, 10.10 en 10.12
- Uitbreidingsdoelen B-stroom: 10.1, 10.2, 10.3, 10.4, 10.9 en 10.11

Competenties in andere talen

De **concreetheid van de kennis en consistentie in de afbakening van de kennis** binnen de eindtermen voor de sleutelcompetentie 'competenties in andere talen' én in vergelijking met de eindtermen voor de sleutelcompetentie 'competenties in het Nederlands' is voor een aantal eindtermen niet voldoende (eindtermen 11.1(A-stroom) t.e.m. 10.4(A-stroom) en 11.10(A-stroom) en eindtermen 11.1(B-stroom) t.e.m. 11.4(B-stroom)). Voor eindtermen 11.1(A-stroom) t.e.m. 11.3(A-stroom) en 11.1(B-stroom) t.e.m. 11.3(B-stroom) gaat het om de opsomming van de structuuraanduiders, die nu enkel in de uitgangspunten staat. Verder ontbreekt bij eindtermen 11.1(A-stroom) t.e.m. 11.3(A-stroom) en eindtermen 11.1(B-stroom) t.e.m. 11.3(B-stroom) een essentiële strategie bij de kennis, noodzakelijk om de eindterm te realiseren, namelijk 'de gedachtegang volgen'. Bij eindterm 11.10(A-stroom) ontbreken de kennis voor de te lezen en beluisteren teksten en de tekstenmerken voor de teksten die geproduceerd worden. (criterium consistentie en criterium evalueerbaarheid)

Wat de aanduiding van de **beheersingsniveaus** betreft, merkt de valideringscommissie een inconsistentie op tussen het beheersingsniveau bij het handelingswerkwoord 'verwoorden van gedachten en gevoelens' in eindterm 11.10(A-stroom) (idem voor eindterm 11.11(A-stroom) en 11.10(B-stroom)) en het beheersingsniveau bij het handelingswerkwoord 'uitdrukken van gedachten en emoties' bij eindterm 8.5 (zie ook eindterm 7.15 en 7.16). De inschatting van de valideringscommissie is dat het beheersingsniveau voor deze eindtermen op 'analyseren' zit. (criterium consistentie)

Verder vraagt de valideringscommissie om eindtermen 11.4(A-stroom), 11.5(A-stroom), 11.8(A-stroom), 11.4(B-stroom), 11.5(B-stroom) en 11.7(B-stroom) voor wat betreft de omschrijving taalgedragsconventies/omgangsvormen/alledaagse beleefdheidsvormen na te kijken op consistentie met de formulering binnen 'competenties in het Nederlands'. (criterium consistentie)

Suggesties en taalcorrecties

A-stroom

- Eindterm 11.6(A-stroom): suggestie: toevoegen van 'luisteren' vb. staan open voor plezier in lezen en beluisteren van teksten. Check ook de volgorde van deze ET in vergelijking met 'competenties in het Nederlands'.
- Eindterm 11.9(A-stroom): suggestie: 'talen' in het meervoud

B-stroom

- Eindterm 11.6(B-stroom): suggestie: toevoegen van 'luisteren' vb. staan open voor plezier in lezen en beluisteren van teksten. Check ook de volgorde van deze ET in vergelijking met 'competenties in het Nederlands'.
- Eindterm 11.8(B-stroom): suggestie: 'talen' in het meervoud

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd:

- A-stroom: eindtermen 11.1, 11.2, 11.3 en 11.10.
- B-stroom: eindtermen 11.1, 11.2, 11.3.

Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn

De **afbakening** in eindterm 12.6(A-stroom) laat geen eenduidige interpretatie toe. Het is onduidelijk over welke structuurbegrippen het gaat? Verder vraagt de valideringscommissie zich af of de structuurbegrippen mbt typische historische redeneerwijzen ook conceptuele kennis zijn. De formulering van eindterm 12.5(A-stroom) is onduidelijk en lijkt meerdere doelen te omvatten waardoor de evalueerbaarheid wordt bemoeilijkt. (criterium evalueerbaarheid)

De valideringscommissie stelt vast dat de **context** in de afbakening over de eindtermen verschillend wordt ingevuld. In eindtermen 12.4(B-stroom) en 12.5(B-stroom) wordt dit beperkt tot de leefwereld. De valideringscommissie stelt vast dat men bij burgerschap verder gaat dan de leefwereld: relevant voor eigen leefwereld en link met actualiteit. (criterium consistentie)

Suggesties en taalcorrecties

A-stroom

- Eindterm 12.2(A-stroom): suggestie ter herformulering van de eindterm: "De leerlingen onderscheiden voor elk van de drie bestudeerde historische periodes de kenmerken van samenlevingen evenals gelijkenissen en verschillen in kenmerken tussen samenlevingen."
- Eindterm 12.4(A-stroom): teveel haakjes bij de afbakening
- Eindterm 12.3(A-stroom): de procedurele kennis lijkt eerder conceptuele kennis

B-stroom

- Eindtermen 12.4, 12.5 12.6: de omschrijving 'zie hoger': onduidelijk waar dit naar verwijst, dit moet een verwijzing naar concrete inhoud zijn

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd: eindterm 12.5 (A-stroom).

Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn

Door onduidelijkheid over de verwachte **autonomie** (al dan niet gebruik van bronnenmateriaal en aangereikt of niet) waarmee een aantal eindtermen moeten worden gerealiseerd zijn deze niet evalueerbaar. Het gaat om de eindtermen 13.1(A-stroom) t.e.m. 13.6(A-stroom) en eindtermen 13.2(B-stroom) t.e.m. 13.5(B-stroom). (criterium evalueerbaarheid)

Het ontbreekt in eindtermen 13.2(A-stroom) t.e.m. eindterm 13.6(A-stroom) en eindtermen 13.2(B-stroom) t.e.m. eindterm 13.5(B-stroom) aan een omschrijving van de 'ruimtelijke **context**' waarbinnen de eindtermen moeten worden gerealiseerd. De valideringscommissie verwijst als voorbeeld naar de eindtermen voor de sleutelcompetentie 'Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven'. (criterium consistentie)

De **kennis** is voor een aantal eindtermen niet voldoende concreet gespecificeerd waardoor de eindtermen niet eenduidig te interpreteren zijn met het oog op evalueerbaarheid (eindtermen 13.1(A-stroom), 13.2(A-stroom), 13.3 (A-stroom), 13.4(A-stroom), 13.5(A-stroom) en 13.6(A-stroom) en eindterm 13.2(B-stroom) en 13.4(B-stroom)). Hierdoor is voor deze eindtermen het niveau van **concreetheid** inconsistent ten opzichte van dat van de andere eindtermen binnen andere sleutelcompetenties, maar ook binnen deze sleutelcompetentie (zie eindterm 13.5(B-stroom)). Specifiek voor eindterm 13.1(A-stroom) lijkt het gebruik van terreintechnieken bij de procedurele kennis onduidelijk in functie van de eindterm of zouden de specifieke technieken concreter omschreven moeten worden (zie suggesties onderaan). De procedurele kennis kan de formulering uit de conceptuele kennis overnemen: 'gebruik van principes van lokalisatie'. Verder zou de feitenkennis gespecificeerd kunnen worden naar analogie met die in eindterm 13.1(B-stroom). Bij 13.1(B-stroom) ontbreekt de procedurele kennis. Voor eindterm 13.2(A-stroom) zijn de kenniselementen 'beïnvloedende factoren', 'tijdsperspectief' en 'weer' overbodig in functie van deze eindterm en daarom verwarrend. Verder kan er een inconsistentie zijn met eindterm 13.5(A-stroom): waar 'economische processen' als sociaal-geografisch element staat opgelijst. Dit laatste geldt ook voor eindterm 13.2(B-stroom), in vergelijking met eindterm 13.4(B-stroom). Voor eindterm 13.3(A-stroom) wordt gevraagd om voorbeelden te geven om de aard van de relaties te verduidelijken. Voor eindterm 13.5(A-stroom) wordt gevraagd om de omschrijving van de kenniselementen 'vorming van reliëf' en 'menselijke ingrepen zoals bebouwing, infrastructuur, economische processen en landgebruik' op eenzelfde manier te omschrijven als in eindterm 13.2(A-stroom) na aanpassing. (criteria evalueerbaarheid en consistentie). De valideringscommissie vraagt de procedurele kennis 'gebruik van geografische onderzoeksmethoden en -technieken' verder te concretiseren (eindtermen 13.3(A-stroom), 13.6(A-stroom) en 13.3(B-stroom)). De valideringscommissie vraagt naar het beheersingsniveau bij 13.5 (B-stroom). (criterium evalueerbaarheid en criterium consistentie)

Suggesties en taalcorrecties

A-stroom

- Eindterm 13.1(A-stroom): Er wordt gesuggereerd om het handelingswerkwoord 'lokaliseren' te vervangen door 'situeren' om een bredere invulling van de eindterm toe te laten, wat ook lijkt de bedoeling te zijn op basis van de kenniselementen die zijn opgenomen. Er wordt gesuggereerd om 'absolute en relatieve' toe te voegen aan het kenniselement 'principes van lokalisatie, omdat referentiepunten verwijzen naar relatieve lokalisatie.

- Eindterm 13.6(A-stroom): Er wordt gesuggereerd om 'verandering in' toe te voegen bij het kenniselement 'ruimtegebruik'.
- Eindterm 13.9(A-stroom): suggestie om GIS-viewers op te nemen bij de conceptuele kennis

B-stroom

- Eindterm 13.2(B-stroom): suggestie: 'natuurlijke en menselijke' schrappen bij de feitenkennis
- Eindterm 13.5(B-stroom): suggestie: voorbeelden zijn geen feitenkennis --> suggestie ter herformulering: 'Voorbeelden van de impact van klimaatverandering op mens en leefmilieu zoals migratie, verandering in het landschap, verandering van biodiversiteit, stijging van de zeespiegel'

Conclusie

Volgende eindtermen worden voorlopig niet gevalideerd:

- A-stroom: eindtermen 13.1, 13.2, 13.3, 13.4, 13.5 en 13.6.
- B-stroom: eindtermen 13.1, 13.2, 13.3, 13.4 en 13.5.

Economische en financiële competenties

Suggesties en taalcorrecties

- Eindterm 14.7: kindergeld is niet de officieel geldende term en wordt beter vervangen door kinderbijslag.
- Eindterm 14.3: suggestie om feitenkennis toe te voegen

Juridische competenties

/

Competenties inzake duurzaamheid

/

B. Consistentie

Na een analyse van de **handelingswerkwoorden en beheersingsniveaus** van alle eindtermen stelt de valideringscommissie voor een aantal eindtermen een mogelijke inconsistentie vast in de koppeling tussen het handelingswerkwoord en het beheersingsniveau binnen en tussen de sets van eindtermen. De valideringscommissie vraagt een argumentatie voor het behoud van of eventuele wijziging in beheersingsniveau van onderstaande eindtermen.

A-stroom

2.4: 'De leerlingen passen een eenvoudig zelf ontworpen algoritme toe om een probleem digitaal en niet-digitaal op te lossen. (transversaal)' (beheersingsniveau 4) (twee handelingswerkwoorden) en

andere eindtermen zoals 9.4 : 'De leerlingen passen benaderings-, afrondings- en schattingstechnieken toe bij het rekenen met getallen.' (beheersingsniveau 3)

7.15: 'De leerlingen verwoorden welke gebeurtenissen hen zelfvertrouwen geven en welke gebeurtenissen hen onzeker maken in kader van hun welbevinden. (transversaal)' (beheersingsniveau 2) en 10.11: 'De leerlingen verwoorden hun gedachten en gevoelens bij het lezen en beluisteren van fictionele teksten met een literaire inslag met ondersteuning van elementaire literaire en narratieve concepten.' (beheersingsniveau 6) en 11.20: 'De leerlingen verwoorden gedachten en gevoelens bij het lezen en beluisteren van fictionele teksten met een literaire inslag'. (beheersingsniveau 6)

8.1: 'De leerlingen onderscheiden via waarnemingen van kunst- en cultuuruitingen het zintuiglijk waarneembare, de bedoelingen en het onderwerp ervan.' (beheersingsniveau 2 en transversaal) en 7.6: 'De leerlingen onderscheiden de effecten van mogelijk verslavende middelen en handelingen op zichzelf en hun directe omgeving.' (beheersingsniveau 4)

8.4: 'De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin deze voorkomen. (transversaal)'. Is beheersingsniveau 4 correct? In wetenschappen is het werkwoord 'in verband brengen' gerelateerd aan beheersingsniveau 2.

8.5: 'De leerlingen drukken gedachten en emoties uit bij het waarnemen van kunst- en cultuuruitingen. (transversaal)' (beheersingsniveau 2) en 10.6: 'De leerlingen drukken zich op een creatieve manier uit.' (beheersingsniveau 6)

8.10: 'De leerlingen reflecteren aan de hand van aangereikte criteria over hun artistiek product en proces en over dat van medeleerlingen.' (beheersingsniveau 4) en 1.2: 'De leerlingen reflecteren over de impact van de eigen en andermans leeropvattingen en -strategieën op de uitvoering van een opdracht.(transversaal)' (beheersingsniveau 5)

9.10: 'De leerlingen bepalen een punt in het vlak door middel van coördinaten.' is ingedeeld in beheersingsniveau 3, terwijl 'bepalen' in andere eindtermen voor de wiskundige competentie geduid wordt als beheersingsniveau 4..

9.14: 'De leerlingen beschrijven de regelmaat in...'. 'Beschrijven' is nu beheersingsniveau 4 in deze wiskunde-eindterm, elders is 'beschrijven' beheersingsniveau 2.

9.15: 'De leerlingen lossen vergelijkingen van de eerste graad op met één onbekende in de verzameling van de rationale getallen.' (beheersingsniveau 3) en 9.19: 'De leerlingen lossen wiskundige problemen op door gebruik te maken van wiskundige kennis, vaardigheden en heuristieken.' (beheersingsniveau 4)

9.37: 'De leerlingen doorlopen een iteratief technisch proces in de verschillende ervaringsgebieden om een eenvoudig technisch systeem te realiseren vanuit behoefte(n) en criteria.' (beheersingsniveau 3) en 9.47: 'De leerlingen doorlopen een probleemoplossend proces waarbij kennis en vaardigheden uit meerdere STEM-disciplines geïntegreerd worden aangewend.' (beheersingsniveau 4)

9.45: 'De leerlingen gebruiken aangereikte en zelf gemaakte modellen in wiskundige, natuurwetenschappelijke, technologische en STEM contexten om te visualiseren, te beschrijven en te verklaren.' (beheersingsniveau 4) en andere eindtermen zoals 9.43: 'De leerlingen gebruiken in wiskundige, natuurwetenschappelijke, technologische en STEM contexten gepaste grootheden en eenheden in een correcte weergave.' (beheersingsniveau 3)

10.10: 'De leerlingen gaan respectvol om met overeenkomsten en verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen (niet-attitudinaal)' en 4.2: 'De leerlingen gaan respectvol en constructief om met individuen en groepen in een diverse samenleving. (transversaal - attitudinaal).'

12.1: 'De leerlingen onderbouwen een historisch referentiekader met structuurbegrippen, scharnierpunten en kenmerken van een periode.' (beheersingsniveau 2) en 4.7: 'De leerlingen onderbouwen een eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen, thema's en trends met betrouwbare informatie en geldige argumenten. (transversaal)' (beheersingsniveau 3)

B-stroom:

7.6: 'De leerlingen onderscheiden de effecten van mogelijk verslavende middelen en handelingen op zichzelf en hun directe omgeving.' (beheersingsniveau 4). en 9.3: 'De leerlingen onderscheiden aan de hand van 2D- en 3D-voorstellingen meetkundige objecten in de ruimte.' (beheersingsniveau 2) en 8.1: 'De leerlingen onderscheiden via waarnemingen van kunst- en cultuuruitingen het zintuiglijk waarneembare, de bedoelingen en het onderwerp ervan. (transversaal)' (beheersingsniveau 2)

9.31: 'De leerlingen wenden kennis en vaardigheden uit meerdere STEM-disciplines geïntegreerd aan om een probleem op te lossen.' (beheersingsniveau 3) en 8.6: 'De leerlingen wenden hun eigen expressieve ervaring aan om hun waardering voor kunst en cultuuruitingen uit te drukken. (transversaal).' (beheersingsniveau 4)

C. Coherentie

De methodologie gehanteerd bij de ontwikkeling van de eindtermen maakt een onderscheid tussen **transversale en inhoudelijk eindtermen**. Transversale eindtermen bevatten inhoud die een link hebben met andere sleutelcompetenties en in samenhang met de eindtermen onder deze andere sleutelcompetenties gerealiseerd moeten worden. In het bestaande curriculum worden bepaalde van dergelijke (huidig vakoverschrijdende) eindtermen herhaald en inhoudelijk ingevuld in de eindtermensets voor verschillende vakken. In functie van de **horizontale samenhang** van het nieuwe curriculum van de eerste graad is het belangrijk dat de transversale eindtermen in de klaspraktijk zo maximaal mogelijk gekoppeld worden met andere sleutelcompetenties. Deze garantie ontbreekt echter. Willen we vermijden dat de toepassing van transversale eindtermen beperkt blijft tot één sleutelcompetentie, is een afdwingbaarheid noodzakelijk. Onderstaande voorbeelden illustreren deze problematiek: De sleutelcompetentie: 'Digitale competentie en mediawijsheid' is transversaal. In de inhoudelijke sleutelcompetenties komt het gebruik van ICT ter ondersteuning van de realisatie van de eindtermen niet consequent terug. Binnen de sleutelcompetentie 'Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie' wordt ICT herhaaldelijk expliciet vermeld. Binnen de sleutelcompetenties met betrekking tot de talen ontbreekt iedere verwijzing naar ICT. Dit heeft als mogelijk gevolg dat binnen de talen geen digitale woordenboeken worden gebruikt en dat vaardigheden specifiek voor het schrijven van digitale teksten niet aan bod komen voor een deel van de leerlingen.

Op dit moment is het moeilijk om een uitspraak te doen over de **verticale samenhang** van de set eindtermen voor de eerste graad secundair onderwijs met de sets eindtermen voor het basisonderwijs en de tweede en derde graad secundair onderwijs. De laatstgenoemde sets moeten nog ontwikkeld worden. De keuzes die de ontwikkelcommissies gemaakt hebben voor de eerste graad secundair onderwijs kunnen voor bepaalde onderwijsdoelen een verschuiving tussen de

graden inhouden. Hiervoor kunnen gegronde inhoudelijke redenen zijn. Wel is het belangrijk de **funderende doelen** consequent mee te nemen als inhoudelijke rode draad naar de ontwikkelcommissie voor de aansluitende onderwijsgraden/-niveaus. De eindtermen voor de eerste graad dekken de funderende doelen tot op zekere hoogte af. De verdere uitwerking en realisatie van de funderende doelen moet gegarandeerd worden door de nieuwe eindtermen voor o.a. de tweede en derde graad secundair onderwijs.

Als met het principe van **attitudinale doelen** gewerkt wordt, dan is de valideringscommissie van mening dat de systematiek die nu gehanteerd is, namelijk het formuleren van een te bereiken onderwijsdoel met cognitieve en gedragsaspecten en aanvullend een na te streven onderwijsdoel dat gericht is op attitudinale en motivationele aspecten, een werkbare praktijk. Aanvullend merkt de valideringscommissie op dat het bepalen van bepaalde onderwijsdoelen als attitudinaal geen voorafname mag zijn op het statuut van die onderwijsdoelen in de hogere graden.

Om problemen met betrekking tot de **aansluiting** tussen de huidige eindtermen lager onderwijs en de nieuwe eindtermen voor de eerste graad secundair onderwijs in de tijd te beperken, is het belangrijk om de analyse betreffende de aansluiting te maken en snel werk te maken van nieuwe eindtermen voor het lager onderwijs. Het zou ook goed zijn om zicht te krijgen op de planning voor de verdere ontwikkeling van onderwijsdoelen in de verschillende onderwijsniveaus en -graden.